

Portreti slovenskih književnih prevajalk in prevajalcev

Anketo z 52 vabljenimi slovenskimi prevajalkami in prevajalci, od katerih se jih je z odgovori odzvalo 38, sva zasnovala in pripravila za objavo v strokovno-znanstvenem zborniku, posvečenem prevajanju tuje literature v slovenščino in (sodobnim) prevodoslovnim teorijam. Zbornik *Literarno prevajanje*, ki sva ga uredila kot gostujoča urednika, je 21. decembra 2017 izšel kot številka revije za humanistiko *Dialogi*, obsegal je 222 strani. Povabljena sva bila, da v Beli knjigi o prevajanju predstaviva anketni del zbornika, zato naj očitava smernice zanj in prikaževa nekatera od spoznanj.

Vprašalnik sva sestavila v pozni pomladi 2017 in ga poleti 2017 razposlala izbranim prevajalkam in prevajalcem s povabilom, da v odgovorih na vprašanja delijo svoje izkušnje, spoznanja, dvome, videnja in vse drugo, kar se jim zdi pomembno v zvezi s temo literarnega prevajanja. V svojem razmisleku o praktičnih in teoretičnih vprašanjih prevajanja in prevodoslovja so bili povsem svobodni. Lahko so odgovorili tudi samo na tista vprašanja, ki so jih bolj nagovorila, in na koncu dodali, česar v odgovorih niso mogli zajeti, pa se jim je zdelo pomembno. Nekateri so svoj prispevek, izhajajoč iz zastavljenih vprašanj, raje zasnovali v obliki krajšega zaokroženega teksta.

Vprašanja so bila naslednja:

Na kratko prikažite svojo prevajalsko pot do danes: iz katerih jezikov prevajate, kaj ste po izobrazbi, ali je prevajanje vaše popoldansko opravilo (v obliki s. p. ali podobno) ali ste profesionalni prevajalec s 40-urnim prevajalskim delavnikom (in vse vmesne možnosti, seveda), s čim se še ukvarjate za preživetje ...

Opišite svoje načine prevajanja: kako se lotite, kako ravnate do oddaje prevoda, sproti tkete razmeroma sklenjen prevod ali puščate veliko mest odprtih – se o njih posvetujete ali o prevodu raje ne govorite –, čemu pri odločanju večinoma dajete prednost, imate kakšne sodelavce, si zadajate osebno dnevno normo, pišete beležke o delu, hitrosti, izdelujete lastne glosarje ipd.?

Kaj vam pomeni pojem ekvivalence?

Kako si zamišljate podobo literarnega prevajalca/-ke na Slovenskem – ali prevaja sam doma ali ima najeto pisarno, katera orodja uporablja, kako in kje živi, koliko ur na dan se posveča prevodom in koliko družini, partnerju, prijateljem, umetnosti, naravi, telesni aktivnosti, zabavi, potovanjem ... ali je vključen v prevajalske kroge, ali je na tekočem s prevodno teorijo ipd.

Opišite svoje trenutno psihofizično stanje in skrb zanj. Se redno ukvarjate s športom ali kako drugače telesno/duhovno rekreirate? Koliko dni dopusta si letno povprečno vzamete? Kdaj se boste kot prevajalka/prevajalec upokojili – katere specifične sposobnosti in spretnosti pričakujete, da se oziroma da se bodo najprej začele spreminjati in kako se pripravljate na starost in morebitno bolezen?

Kako si predstavljate idealne prevajalske razmere, vključno s konkretnim delovnim okoljem, orodji, komunikacijami, sodelovanji, znanjem in izobrazbo, praktičnimi in računalniškimi znanji, strojno in programsko opremo, prostorsko in akustično, temperaturno in klimatsko umeščenostjo, družbeno veljavo, konkurenco in spodbudami za delo? Kakšne so v primerjavi s tem vaše delovne razmere?

V nekaterih prevajalskih kulturah posamezni prevajalci ali prevajalke z avtorjem tvorijo stalen duet, ki lahko skupaj ustvarja tudi pol stoletja ali več. Podobno velja za založbe, pri katerih avtorji z več svojimi deli najdejo svoj dom. Vam ustreza, da je v Sloveniji drugače?

Ali lahko predvidimo, kakšni bodo učinki nekega prevoda v ciljni kulturi? Kakšni so po vašem razlogi za njegov

(ne)uspeh? Kaj za vas osebno »uspeh« oziroma »neuspeh« sploh pomeni (odzivi v medijih, število izposoj, število bralcev, njihovi občutki, da se jih je knjiga dotaknila ...)?

Kolikokrat doslej ste prejeli knjižnično nadomestilo ter s tem prestopili prag 4000 izposoj vaših prevedenih del letno? Kolikokrat doslej ste prejeli kakšno stipendijo ali premijo (DSKP, ministrstva, tujih fundacij)? Kaj to pomeni za Vaše delovanje?

Kako sodelujete z uredniki in lektorji – je to konfliktno polje ali spodbuda, resno strokovno delo, kjer sta urednik in lektor vaša kvalificirana sogovornika? Če imate izkušnje iz drugih držav, je tam podobno?

Bi želeli dodati še kaj, kar se vam zdi pomembno, pa tega v odgovorih na najina vprašanja niste mogli zajeti?

Portretiranke in portretirance sva prosila, da skupna dolžina njihovih odgovorov ni preseгла 7000 znakov s presledki. Takšen obseg je izhajal iz materialnih možnosti natisa in je glede na izčrpnost vprašanj zahteval od sodelujočih precejšnjo jedrnatost, pokazal pa je predvsem na njihovo slogovno raznolikost (vse od pretanjene refleksivnosti do prepričljive izpovednosti) ob nesporni pripovedni izčiščenosti in spretnosti, ki sta jim bili skupni.

Portrete sva razvrstila po abecednem redu. Z dragocenimi osebnimi pogledi so sodelovali Ana Barič Moder, Katja Benevol Gabrijelčič, Breda Biščak, Lijana Dejak, Nadja Dobnik, Miriam Drev, Zdravko Duša, Nada Grošelj, Iztok Ilc, Saša Jerele, Alenka Jovanovski, Andreja Kalc, Ljubica Karim Rodošek, Miklavž Komelj, Suzana Koncut, Polonca Kovač, Matej Krajnc, Borut Kraševc, Jedrt Lapuh Maležič, Tina Mahkota, Marko Marinčič, Marjanca Mihelič, Iztok Osojnik, Tanja Petrič, Julija Potrč, Barbara Pregelj, Aleksandra Rekar, Mateja Seliškar Kenda, Brane Senegačnik, Špela Sevšek Šramel, Đurđa Strsoglavc, Namita Subiotto, Nataša Velikonja, Štefan Vevar, Primož Vitez, Dušanka Zabukovec, Urša Zabukovec, Katja Zakrajšek. Vsem avtoricam in avtorjem teh poglobljenih uvidov v lastno življenje in delo gre velika zahvala.

Anketa je bila vsebinsko umeščena v ciljni okvir zelene smeri premislekov zbornika. Prevajanja slovenskega leposlovja v tuje jezike sva se urednika z zasnovo le dotaknila, saj zahteva posebno obravnavo, prav odzivi na anketo pa so bili mesto, kjer so bile zabeležene in popisane številne podrobnosti eksistencialnega stanja in delovanja (marsikdaj žal tudi njihove ogroženosti) prevajalk in prevajalcev – zvečine profesionalnih, a ne izključno, manjše število jih primarno opravlja akademske ali drugačne poklice ali pa so v pokoju – leposlovja v slovenščino, ki so se jim strokovni in znanstveni članki ter intervjuja v zborniku posvečali le v manjši meri. Publikacija je bila sicer namenjena vsebinskim, teoretičnim, kvalitativnim refleksijam o razmerjih v prevajanju leposlovja, med drugim predvsem odnosu do tako imenovane ekvivalence, »zvestobe« in družbene pogojenosti prevajalskih norm ter prevodnih procesov in njihovih akterjev.

Prav anketno vprašanje o vsebini in odnosu do ekvivalence, namenjeno premisleku o (družbenih) pričakovanjih glede narave literarnega prevoda, je verjetno *differentia specifica* najine ankete. In pa njena sociološka in psihološka podstat.

S pripravo ankete sva želela bralkam in bralcem danes in v naslednjih desetletjih ali stoletjih omogočiti zaznavanje žitja in bitja ustvarjalcev literarnih prevodov, s tem pa tudi prevajalskega procesa, njegovega konteksta ter družbenih okoliščin in veljavnih norm literarnega prevajanja: kako, s kakšnimi idejami, motivacijami, pojmovanji se tik pred prehodom v dvajseta leta 21. stoletja pišejo prevodi leposlovnih besedil na Slovenskem. In predvsem: kakšno samozavedanje jih preveva. Zanimalo naju je torej, kaj danes mika in žene zrele prevodne prakse. Skupaj smo ustvarili droben prispevek k eni novejših vej prevodoslovja, »prevajalčeslovju« – predlagali smo ta nerodni termin kot ustreznico za angleški *translator studies*, po analogiji s *translation studies*, kar je prevodoslovje (*veda o prevajalkah in prevajalcih* bi bilo nemara predolgo). Pri teh raziskavah je predmet preučevanja prevajalec/-ka sam/-a, kar odpira nova raziskovalna vprašanja: besedila, prevodni sistem in njegovo delovanje postanejo drugotnega pomena, v ospredje pa stopi raziskovanje prevajalkine/-čeve osebe. K temu pa spada tudi prevajalkina/-čeva družbena vpetost, saj prevodni premiki odsevajo družbene normative, veljavne v času nastanka prevoda.

In še pomisel, ki nemara povezuje prevajalčeslovje in pojem ekvivalence. V mnogih neevropskih družbah je za pripovedovanje zadolžen posrednik, pri katerem lahko cenimo le njegovo spretno ravnanje s kodom. Avtor pa je, kot vemo, produkt evropskega oziroma zahodnjaškega načina razmišljanja in individualistične družbe zadnjih 200 let, ki goji kult človeške osebe in njene genialnosti. Še pred 200 leti je bila izenačitev prevajalca z avtorjem bolj samoumevna, spomnimo se samo Bürgerjeve *Lenore* in Prešernovega prevoda, ki ga literarna zgodovina obravnava kot samostojno delo. Ali Linhartovih iger. Prevajalčeslovje kaže poseben interes za prevajalkine/prevajalčeve notranje vzgibe: zakaj prevaja? Ali prevaja s 40-urnim delovnikom ali je morda celo prevajalka prostovoljka oziroma prevajalka aktivistka? Zakaj prevaja izbrano delo, kolikšen odstotek ponujenih del sprejme v prevod in kolikšnega sam/-a predlaga založnikom?

Prevajalka in prevajalec pa sta tudi osrednji temi mišljenja dveh pomembnih prevodoslovcev – s čimer naj ta najin zapis o anketnih portretih literarnih prevajalk in prevajalcev tudi skleneva. Prvič, v mišljenju Thea Hermansa, kjer postaneta dejavna odločevalca v transkulturnem procesu, v katerem je treba vzpostaviti sodelovanje med akterji, poleg tega pa tudi kompatibilnost med kulturami. Tako Hermans nadaljuje z razvijanjem koncepta prevoda kot institucije in nespregledljivo nakazuje smer prevodni sociologiji.

In drugič, v mišljenju Ericha Prunča, katerega delo, ki prihaja na slovenske knjižne police, bo verjetno uravnotežilo obveščeno in okrepilo kritične poglede na vztrajno repetitivne, preozke vzorce znotraj zgodovine prevajanja – kot vodilni učbenik za znanstveno obravnavo tistih prevodnih dejavnosti, ki so v najbolj očitnem nasprotju s prevladujočimi normami ekvivalence.

Nadaljevanje ankete v raziskovalni smeri bi nemara pripeljalo do globinskih znanstvenih intervjujev s kvalitativno metodo, že obstoječi portreti pa se ponujajo za evalvacijo in sintezo morebitnih skupnih potez v načinu prevodnega delovanja in mišljenja slovenske prevajalke ali prevajalca v današnjem zgodovinskem trenutku. Slednje bi lahko potekalo znotraj raziskovalne skupine z jasnim instrumentarijem.